

L'UPIR

EL MÓN DE LA CREENÇA EN ELS VAMPIRS

Núm. 32 Juny de 2012

www.cercle-v.org

Esquelets búlgars amb possibles mesures antivampirs a Bulgària

El passat 5 de juny es va descobrir a la necròpolis del monestir de Sant Nicolau miraculós a Созопол/Sozopol, població de la costa búlgara del Mar Negre, un esquelet subjectat a terra a través del pit amb una peça de ferro i, segons algunes fonts, també amb les dents picades. Corresponia a un home d'una alçada de metre setanta-cinc o metre vuitanta que havia viscut el segle XIV.

La notícia va donar la volta el món ràpidament alimentada per l'interès dels búlgars i per la febre de la resta del món amb el tema dels vampirs. D'aquesta manera durant deu dies les notícies de Bulgària sobre el tema es difonien a la premsa internacional¹.

No són nous aquests tipus de descobriments arqueològics que s'han

L'esquelet protagonista de les presumptes mesures antivampirs abans de ser traslladat. Fotografia : Standard News Agency.

Portada: dibuix de David Digbeau basat en l'esquelet trobat a Sozopol (Bulgària).

realitzat a diferents indrets² i que semblen apuntar cap a una evidència física de l'existència d'un temor real a què alguns morts tornessin del més enllà per perjudicar els vius. A Bulgària, la creença en els vampirs està documentada, almenys des del segle XVI (Arduany 2011).

Bojidar Dimitrov, director del Museu Nacional d'Història de Bulgària (Националният исторически музей), també va confirmar aquestes idees pel que fa aquest país balcànic quan va indicar que en els darrers anys s'havien trobat més de 100 persones enterrades amb els seus cossos travessats amb estris diversos, de metall o fusta. Tot i així no hi ha realment cap seguretat que aquest cos en concret fos realment mutilat després de mort per temor al seu retorn i que no fos per algun altre motiu que difícilment podrem arribar a conèixer.

Una de les peces claus de tot el circ mediàtic, que tan poc afavoreix la ciència, ha estat el propi Dimitrov. L'investigador ha trobat els seus minuts de glòria gràcies a la notícia, amb entrevistes per als mitjans de comunicació búlgars i per a les agències internacionals. De l'interès

Espectació mediàtica en el Museu Nacional d'Història a Sofia.
Fotografia: thehistoryblog.com

amb el qual s'ha pres en la qüestió no n'hi ha cap dubte, perquè en menys d'una setmana les despulles van ser processades, enviades a Sofia i exhibides al Museu Nacional.

L'esquelet en qüestió va ser trobat darrere d'una església medieval per l'arqueòleg Dimitar Nedev, en un lloc reservat especialment per enterrar a persones importants i d'alt rang social, com ara alcaldes, recaptadors d'impostos, consellers municipals o sacerdots. Per a Dimitrov també podria tractar-se de Кривич/Krivich, (el corb en búlgar), un pirata marítim que actuava llavors en aquella regió.

Prop del primer esquelet es va trobar una segona tomba amb un cadàver també travessat per un ferro, del qual se sospita que, per la constitució dels ossos i la proximitat a la primera tomba –tan sols 50 centímetres–, podria ser la seva muller, encara que hi ha certa confusió en aquest punt segons les informacions contradictòries que les notícies d'agència han escampat. Els ossos d'aquest segon cadàver, en molt mal estat, s'han quedat a Sozopol. Ara bé, curiosament, segons Dimitrov, entre els més de 100 esquelets que hem citat abans, no hi havia cap dona. Un dels comentaris que va dir a la premsa va ser que els seus avantpassats «no tenien por de les bruixes».

La popularitat del moment dugué l'arqueòleg Nikolai Ovcharov a ser entrevistat a l'emissora BNR. L'interès de la seva intervenció es justificava perquè el seu grup de recerca havia localitzat el cap de setmana anterior un cadàver que havia estat enterrat amb una bosseta amb 30 monedes de plata. Segons l'investigador, li havien de servir per a pagar-se el transport al més enllà. Segons Ovcharov, tenia també les extremitats lligades, presumptament perquè no escapés de la tomba. El descobriment havia tingut lloc en una església a Велико Търново/Veliko Tarnovo, al nord del país.

L'any 2004 es van trobar a Дебелт/Debelt, no gaire lluny de Sozopol sis potencials vampirs del segle IV o V que havien estat enterrats de forma excepcionalment profunda i clavats pels seus respectius cranis, braços i cames, segons el seu descobridor, l'arqueòleg Petar Balabanov.

L'any 2007 es van descobrir unes restes atribuïdes en aquell moment al comandant militar Ivanko, que va assassinar el tsar búlgar Ivan Assen I l'any 1196. Les restes mostraven que se li havia tallat el cap i els peus, cosa que va ser interpretada com una manera d'intentar evitar el seu retorn (Cercle V 2007).

Detall de la part superior de l'esquelet, calavera i zona del cor, on es va trobar clavada la vara de ferro.

Fotografia: Museu Nacional d'Història de Bulgària.

Creences vives

Les notícies i declaracions recollides per les agències de notícies han permès recollir algun detall sobre possibles creences actuals. Segons va declarar Dimitrov, la troballa no era més que un «testimoni d'una pràctica tradicional a Bulgària». I va afegir que “un dels empleats no parava de senyar-se mentre netejava els ossos».

El professor d'etnologia Ratchko Popov afegia per la seva banda que els rituals per impedir que les persones es convertissin en vampirs després de la seva mort es troben a tot arreu de Bulgària, encara avui en dia. A Popov el coneixen el seus col·legues precisament com «el vampiròleg», pels estudis que realitza.

Segons el professor, el vampir és imaginat com un ésser més aviat monstruós, lleig o borni, amb gepa o coix; o bé, massa vell que s'alimenta amb sang de bestiar, però que també pot atacar els éssers humans. Com el vampir tem l'aigua, pobles sencers de la regió de Strandja (Strandzha/ Странджа), s'haurien mudat a l'altre costat d'un riu per fugir.

Una nota de premsa d'AFP recollia les paraules de Zara Dimitrova, una mestra jubilada del poble de Ново село/Novo Selo, al nord-oest

que va declarar que «després de la mort del meu marit, fa quatre anys, la meva germana va fer alguna cosa contra el vampirisme a la tomba -punxant amb un fus de fusta el sol, i salmodiant perquè l'esperit no es convertís en un vampir». Dimitrova va afegir "Recordo que també vam haver de guardar silenci de camí a casa per evitar que no ens seguís".

Igualment, Valia Ivanova, una intèrpret de Sofia apuntava que «la meva tia va lligar els peus del meu oncle mort amb els cordons de les sabates per impedir que tornés com a vampir» (Sergueva 2012).

Rituals similars haurien estat recollits en estudis de camp recents per l'etnòloga Sashka Bizeranova, que hauria trobat similituds entre els costums funeraris per prevenir els vampirs en poblacions del nord-oest de Bulgària, al nord-est de Sèrbia i al sud de Romania.

Entre aquests es troben el fet de clavar la tomba amb un fus o amb una branca d'espí per travessar, simbòlicament, el vampir potencial; clavar claus en el marxapeus de les cases, cremar focs; i, plantar alls perquè espanta els vampirs.

Francesc Casanova Josep Fígols

Notes

¹ L'alcalde, Panaiot Reizi declarava la seva esperança que la notícia aportés més turisme, mentre que el «bistec del vampir» i el «còctel del vampir» entraven en els menús de bars i restaurants de la població costanera.

² Veure per exemple <http://www.cercle-v.org/noticies/noticies_arqueo.htm>.

Referències

- Jordi Ardanuy (2011). "El vampir a Bulgària". *L'Upir*, 30: 78-90. <<http://www.cercle-v.org/Upir/u30-1.htm>>.
- Cercle V (2007). «Intenten robar un esquelet mutilat potser contra el vampirisme». *L'Upir*, 11: 28
- Vessela Sergueva (2012). «'Vampire' rites still have bite in Bulgaria». *Agency France Press* (14 de juny).

Herètics com a vampirs¹

En català, el terme herètic, significa “persona que sosté una heretgia”². S’aplica sobretot a un membre d’una església que sosté creences oposades a les doctrines oficials d’aquesta església. El significat en rus d’еретик (eretic) és essencialment el mateix, “el seguidor d’una heretgia, aquell que es desvia dels dogmes de l’església predominant” (Oinas 1978). Ara bé, al nord de Rússia principalment, els “heretges” s’han convertit en un grup heterogeni de bruixots, bruixes i vampirs anomenats *eretik*, *eretnik*, *eretica*, *eretnica*, *erestun* i d’altres formes. El famós folklorista, dialectòleg i etnògraf Dmitry Konstantinovich Zelenin (1878-1954) incloïa els heretges (еретник) entre els fetillers (зауберер, zauberer) i assenyala que no pertanyen a les forces del mal i no tenen cua (Zelenin: 395).

Al nord de Rússia i a la Sibèria, els heretges apareixen després de morts com a malèvols vampirs assedegats de sang. A la zona de Šenkursk a la Carèlia³ un “eretik” era “una persona que no creu en Déu i que repudia les seves lleis o qui no és encara un Vell Creient” (Efimenko 1877: 106)⁴:

D’aquests hi havia alguns que vagaven a la nit pels llogarets, capturaven a la gent i se’ls menjaven. Els *eretiki* no estaven vius, sinó morts. Com a conseqüència, si esgotaven els nervis de la gent, aquesta es reunia a la tomba d’algun conegut bruixot en vida, l’obrien amb estaques, treien l’*eretik* que jeia bocaterrosa i el cremaven en una foguera o travessaven l’esquena amb un pal de trèmol El mag (*kudesnik*), bruixot (*znaxar*⁵) o danyador (*porelnik*) - que era anomenat “fetiller” (koldun) en vida, es convertia en un eretik després de la seva mort, i camina de nit i comença a menjar-se a la gent, com ha estat succeint durant segles. (Efimenko 1877: 186-187).

Aquesta descripció demostra que els *eretiki* apareixen ben definits: bruixots que es converteixen en vampirs després de la seva mort, devoren éssers humans, i són destruïts pel foc o per l’estaca.

Segons el *Diccionari de l’acadèmia russa*⁵, el terme *eretik* significa

“heretge”, “mestre d’heretgia”, el que no creu en el Déu veritable i no segueix els costums i ritus religiosos”; “qui s’associa amb l’esperit del mal; bruixot, fetiller”; i, finalment, “l’esperit del bruixot mort”.

A la Sibèria, *eretik* també significa “vampir”. Les idees sobre l’*eretik* com a un vampir són similars a les de Šenkursk: “Eretik ... un mort que surt de la tomba ... voltava com *eretik*, però van li van clavar un pal d’alber, després d’això es va aturar. Segons la mateixa font, *eretik* o *eretnik* s’utilitza àmpliament a Rússia, especialment al nord, com un insult (*Slovar’r...* 1892: 1, 123, 126). Amb la mateixa funció, també s’utilitza en Ludi⁶ i en Vepse (Posti 1977: 137).

Rybnikov presenta un tipus diferent de la forma heretge com a vampir (*ерестун, ertestun*) procedent d’Olonets⁷:

“Els bruixots malvats no deixen en pau als cristians, ni fins i tot després de la seva mort i es converteixen en *erestuny* (*ерестуны*) – o bé *xloptuny* (*хлоптуны*); *kloxtuny* (*клохтуны*); *šeptuny* (*шептуны*) –. Aprofiten el moment quan un veí es troba proper a la mort i, tan aviat com l’ànima ha abandonat el cos, entren en el difunt. Després d’això, succeeixen coses desagradables a la família. Hi ha *erestuny* que es “transformen a si mateixos”, és a dir, adquireixen la cara d’una altra persona i tracten d’integrar-se a la seva família o en una altra. Aquest *erestun*, pel que sembla, porten la vida que correspon a un bon camperol, però aviat la gent de la família o del poble comença a desaparèixer una darrera l’altra; l’*erestun* els devora. Per tal de destruir el bruixot transformat, cal prendre el fuet escaient per a un cavall amb molta càrrega i donar-li una pallissa immensa. Llavors ell es desploma i deixa el seu esperit. Per tal d’evitar que revingui a la vida a la tomba estant, cal clavar-li una estaca d’alber per l’esquena entre les espatlles (Rybnikov 1910: 189-190).

D’aquest fragment es dedueix que una persona normal i corrent pot esdevenir un vampir (*erestun*) pel fet que un malvat bruixot entra en el seu cos mentre s’està morint. Creences similars que semblen tardanes es troben entre eslaus del sud, com en el cas dels búlgars (Afanas’ev

1976; Perkoski 2012) o dels serbis (Karažić 1935: 82). Però a diferència d'aquests no es tracta de l'animació temporal d'un cadàver mort, sinó que l'*erestun* d'Olonets és un vampir animat per un viu.

L'*eretica* (en plural *ereticy*), conegut en el districte d'Elatomsk (centre-est de Rússia), és una figura variant. La següent és una descripció facilitada per Zvonkov:

És difícil d'explicar definitivament que són els *ereticy* en realitat. Segons la majoria dels relats, són dones que han venut la seva ànima al diable durant les seves vides i ara [després de la seva mort] estan vagant pel món, apartant la gent lluny de la seva fe genuïna. De dia caminen com a dones velles lletges en parracs, a la vesprada en barrancs malsans (поганых, *roganyx*), però a la nit entren en tombes enfonsades i dormen en els taüts de morts impius. Les Tombes enfonsades sovint es troben en els nostres cementiris parroquials; i, cadascuna d'elles es considera definitivament la llar de descans d'un *eretica*. Si vostè cau en una tomba fins a la cintura, es marcirà; i, si per accident veu un *eretica* allí, cessareu de viure en aquest món...

Els *ereticy* caminen només a la primavera i a la tardor. Si ells no es figuren en una tomba, entren a través de la xemeneia de la casa dels banys, xipolleja sorollosament, salta i balla al so del diable. Més endavant, una *eretica* així donarà a llum l'Anticrist (Zvonkov 1889: 77-78).

Usant aquesta descripció com a guia, hem d'estar d'acord amb Zvonkov que és difícil definir l'*ereticy* amb precisió. La seva figura és molt complexa. Que són bàsicament sectaris no es veu només en el fet que el terme signifiqui (*femella*) *heretge*, sinó pel fet que fan que la gent s'aparti de la seva fe. No obstant això, els *ereticy* també han manllevat nombrosos trets de les bruixes, com ho demostra la venda de les seves ànimes al diable, ballant a l'acompanyament del diable a la casa de banys i donant llum a l'Anticrist. Les reunions en els barrancs de la tarda i en els cementiris a la nit són molt similars als sabbats de bruixes a l'oest.

Dormir en les tombes enfonsades i en els taüts dels morts impius

tendeix a vincular els *ereticy* amb els vampirs. Les fatals conseqüències de caure en una fossa o veure una *eretica* – que marceixen i poden acabar amb la mort de la persona – són clarament vampirístics. Aquest vampirisme apareix gràficament en un nou episodi relatat per Zvonkov:

Se'm va explicar a Temirev que la filla d'un pagès morí. El pagès invità el seu padrí a sa casa, donant-li de menjar i beguda i li va demanar de cavar la tomba. Estant borratxo, el padrí, que havia pres una pala llarga, anà directament al cementiri. Trobà una tomba enfonsada, hi baixà i començà a cavar. La pala colpejà un taüt; i, de sobte, a través d'una branca podrida veié l'ull d'una *eretica*. El camperol saltà ràpidament i corregué a casa sense mirar enrere. Quan arribà, va pujar sobre el fogó, però l'*eretica* era allà i el mirava amb el mateix ull malèvol. L'home corregué cap al pati i després cap al pessebre, però la maleïda *eretica* se li havia avançat: estava ajaguda a la menjadora, estremint-se de demoníac riure. A partir de llavors el padrí va començar a marcir-se i marcir-se. Ells realitzaren serveis a Zosima i Savvatij, el ruixaren amb aigua beneïda, però res del que feren l'ajudà i el padrí morí (Zvonkov 1889: 78).

D'aquesta descripció cal remarcar l'ull de l'*eretica*. A Rússia i Alemanya hi ha la creença que els ulls oberts d'un cadàver poden ser letals (Afanas'ev 1976). Per aquesta raó, se'ls tancaríen en el moment de la mort. Afanas'ev també assenyala que els caixubis creuen que quan un vampir (*wieszczy* o *wieszcy*) mor, el seu ull esquerre roman obert. Per a Oinas la narració de Zvonkov és sense dubtes una indicació que els russos, igual que els caixubis, estaven familiaritzats amb la tradició dels ulls oberts del vampir. Segons Vukanović (1976), els gitanos de l'antiga Iugoslàvia creien que algunes parts del cos humà, com ara l'ull, poden convertir-se en vampirs. En la història registrada per Zvonkov el padrí és constantment seguit per l'ull de la *eretica*. Oinas assenyala que l'ull sembla funcionar plenament com un vampir que extreu de la víctima l'alè vital i la marceix.

Oinas afegeix que mentre que l'esguard de l'*eretica* sembla ser un aspecte vampíric, d'altres trets, com la seva anticipació al padrí en els moviments i el seu riure demoníac, no ho són. El riure és típic de diversos esperits de l'aigua i del bosc.

Oinas s'entretén a recapitular allò presentat. D'una banda, que els exemples d'"heretges" (*eretik, eretnik, erestun, eretica*) mostren que s'ha retingut el significat bàsic dels termes com de seguidors de l'heretgia i apartats dels dogmes de l'Església Ortodoxa. Però el terme "heretge" ha adquirit una connotació fortament negativa com "una persona que treballa en màgia negra, bruixa, bruixot, mag," i s'utilitza com un insult. El mateix terme, amb les seves diferents variants també hauria arribat a denotar diferents tipus de vampirs: *eretik* – el mort, que surt de la tomba i es menja la gent; *erestun*, un vampir viu, reviscut per un bruixot que ha penetrat en el cos d'una persona en el moment del seu traspàs; i, l'*eretica*, l'ull que funciona plenament com un vampir. Els mitjans per a la destrucció d'aquests heretges seria cremar-los i estacar-los; i, en el cas de l'*erestun*, els assots. L'heretge com a vampir apareix principalment al nord de Rússia, a Sibèria, i en algunes parts del centre de Rússia.

El terme heretge (*eretik*), en el sentit de "vampir" i com a insult, apareixen també en la literatura russa. A *El burlador o contes eslaus* de Mixail Culkov (*Пересмешиник, или Славенские сказки*, 1766-1768), un pagès ric, un practicant de la màgia negra, immediatament després de la seva mort, provoca una lluita amb un gos al costat del seu taüt. El sacerdot en un primer moment es nega a enterrar-lo i a practicar els serveis fúnebres "a semblant *eretik* que té el dimoni a dins." Després que se'l pot inhumar, naturalment no roman a la tomba a la nit, sinó que passeja per la població; agafa la gent per la part de darrera dels seus caps; els llança per les finestres; i els arrossega per les seves barbes al llarg del carrer. La gent ha de deixar la població i només s'atreveixen a tornar després que un caçador ha executat el cadàver amb una destal (Zapadov; Makogonenko 1950: 99-100).

El comportament del cadàver en aquesta història no és la tradicional. Igual que un vampir, ell surt de la tomba a la nit, passeja pel poble i agafa la gent. No obstant això, ell no se les menja, com fa el vampir heretge de Rússia, però els danya. Segons Oinas és obvi que aquesta modificació és fruit de la fantasia artística de Culkov.

Zelenin suggereix que “la idea del vampir assedegat de sang ha penetrat només a Ucraïna (упыр o упур; upir o upur) i a Bielorússia (вупор o вўпор, vupor o vipor) des d'Europa Occidental; i, que no és conegut a la Rússia central europea. Aquesta idea aviat es va convertir en familiar aquí, ja que té molt en comú amb el culte indígena de la mort impura”. (Zelenin 1927: 393). Sembla força clar que la posició de Zelenin no se sosté. La creença en els vampirs està ben documentada entre els russos. El terme “vampir” apareix com el nom d'un príncep Novgorodain en un document de l'any 1047. Es tracta d'un colofó en un manuscrit del *Libre dels Salms* escrit per un sacerdot que transcriu el llibre del glagolític al ciríl·lic per al príncep Vladimir Yaroslavovich. El sacerdot indica que el seu nom és *Upir' Likhyyi* (Упирь Лихый), el que bé a significar quelcom “vampir pervers” o “vampir corrupte”. Aquest estrany nom ha estat citat adés com un exemple tant de la supervivència del paganisme adés per ladés per l de malnoms com a noms personals. El terme reapareix el 1495 en el nom d'un pagès *Makarenko upir'* (Макаренко упирь) a Veliki Nóvgorod. El terme també es troba en d'altres indrets més a l'oest, tant fent referència a onomàstics (*Klim upir'*, un camperol de l'any 1600) com topònims (*Upiry, Upirów*, etc.). També queda reflectida l'existència prèvia d'un culte amb sacrificis fets a ells pels textos dels clergues en la seva lluita contra ells (Moszyński 1976: 185; Tokarev 1957: 42; Vasmer 2004: 752).

Oinas, basant-se en Tokarev (1957: 41) afirma que el terme *упырь* (*upyr'*) era desconegut entre els russos de la zona central europea durant els darrers segles. Això planteja una aparent dificultat, car coneixien la noció de vampir, però mancarien d'un terme especial per a això. Oinas troba una possible solució en el fet que tals creences es van transferir als herètics i el terme “herètic” va estendre el seu camp semàntic per a incorporar el significat de vampir. Com a resultat, el terme *upyr* s'hauria esvaït als segles XVI i XVII. La transferència de la idea dels vampirs als heretges estaria relacionada per al lingüística i folklorista amb l'extrema crueltat amb què els heretges eren perseguits a Rússia.

Òbviament, les discussions teològiques no eren moneda corrent entre la gent del poble. Només podien presenciar la histèrica campanya empresa contra els heretges, els empresonaments i les execucions

brutals. La unió dels poders eclesiàstics i civil, inclosos els grans prínceps (posteriorment tsars) en aquesta creuada, deuria dur el poble a creure en el perill extrem que constituïen els heretges. Per a Oinas, aquest perill podria haver estat de l'ordre dels més grans pecats imaginables: la matança de cristians, beure la seva sang i menjar-se'n la seva carn, igual que es creia que els vampirs ho podien fer.

Tanmateix, encara que és evident que el terme herètic va incorporar en algun moment molts aspectes del vampir, les especulacions d'Oinas potser van massa lluny. Per a reforçar el seu punt de vista, l'acadèmic d'Estònia apel·la a la possibilitat que el fet que es trobessin cadàvers incorruptes d'heretges podria identificar-los amb els vampirs. És veritat que la percepció de santedat d'un cadàver incorrupte de l'església de Roma té una contrarèplica de maldat a Bizanci. Tanmateix, els casos de cadàvers incorruptes es donaren tant entre els herètics com els que no ho eren.

Una situació paral·lela seria la de l'illa grega de Creta on els sarraïns es van convertir en dimonis. Vestits amb ferro, aquests dimonis munten cavalls cuirassats salvatges i arrosseguen pesades cadenes darrere d'ells, atemorint la gent. Durant l'estiu i al migdia, se'ls veu exhibir la seva immensa riquesa a la llum del sol. La demonització dels sarraïns a Creta té l'origen en el període del 826-961, quan l'illa estava sota el domini dels sarraïns, amb una religió diferent de la grega i, més important, que oprimien als cretencs terriblement. El procés de demonització es va veure reforçat pels pirates (també anomenats com a "sarraïns"), que durant segles després, van irrompre a Creta i les àrees veïnes. Imellos (1969) suggereix que el terme "sarraïns" com el nom dels dimonis va substituir a Creta un nom grec original, un desenvolupament que seria similar al de Rússia on termes com *eretik* i *erestun* haurien substituït l'*upyr* original.

Jordi Ardanuy

Notes

¹ Aquest article es basa en un treball acadèmic de Felix J. Oinas (1911-2004) titulat «Heretics as Vampires and Demons in Russia»,

que va ser publicat l'any 1978 a *The Slavic and East European*. El professor Oinas va ser un notable lingüista i folklorista, nascut a Tartu i considerat un pioner en l'estudi del folklore d'Estònia. En el camp de la filologia, la seva especialitat foren les llengües eslaves i les ugrofineses (Feldstein 2005).

Tanmateix, cal advertir sobre el present article que sota cap concepte es pot considerar una traducció, ni tan sols un resum del d'Oinas, encara que recull la informació fonamental relacionada amb els vampirs.

² Apareix al segle XIII del llatí “*haerētīcus*”, amb igual significat. Aquest deriva de “*haerēsis*” (opinió, sistema, doctrina; heretgia’); i, aquest, del grec “*hairetikós*” sectari, derivat de *hairéomai* “agafar; triar” (Gran Diccionari 1988: veu “heretge”).

³ Regió històrica actualment dividida entre la República de Carèlia i la província (óblast) de Leningrad a Rússia; i, la Carèlia Meridional i la Carèlia Septentrional a Finlàndia.

⁴ En el context de l'Església Ortodoxa russa, reben el nom de Vells Creients els cristians partidaris dels vells cànons eclesiàstics i l'antiga litúrgica que no van acceptar la reforma de Nikon el 1654. El seu rebuig al canvi els va convertir en objectiu d'una cruel persecució. Conservadors de moral estricta, tenen prohibit l'alcohol, el tabac i rasurar-se la barba.

⁵ Словаря Академии Российской, primera edició 1789-1794.

⁶ El ludi és un llenguatge finès de la família uràlica. El parlen unes 3.000 persones de la República de Carèlia a Rússia, a la zona propera del llac Onega. Alguns d'ells també parlen rus. Per alguns és un simple septentrional del vepse, una llengua que globalment dominen correctament uns 6.000 individus.

⁷ Anuksenlinnu en carelià; Aunus, en finès; Оло́нец, en rus. Pertany al districte de Olonetsky,

Referències

- Aleksandr Afanas'ev (1976). «Poetic views of the Slavs regarding Nature». *A Vampires of the Slavs*, ed. Jan L. Perkowski. Cambridge, Mass.: Slavica, 1976, p. 160-179.
- P. S. Efimenko (1877). *Materialy po etnografii russkogo naselenija Arxangel'skoj gubernii*. Vol 1. Moscu.
- Ronald F. Feldstein (2005). «Memorial Resolution, Felix J. Oinas». *Circular B31-2006*. Indiana University. Disponible a: <<http://www.indiana.edu/~bfc/docs/circulars/05-06/B31-2006.pdf>>. (Consulta 2 de juny de 2012)].

- *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* [en línia] (1998). Barcelona: Fundació Enciclopèdia catalana. Disponible a: < <http://www.diccionari.cat/lexicx.jsp?GECART=0073069>>. (Consulta 20 de maig de 2012).
- Stephanos D, Imellos (1969). «E demonopoiesis ton sarakenon en Krete». *Anatypon ek tes Epeteridos tou Kentrou Ereyne Ellenikes Laographias*. [Anuari del Centre de Recerques per al Folklore grec], núm. 21-22 (1967-1968): 113-125. Atenes. [Existeix una versió en anglès de Margaritis Fourakis: «The Saracens as Demons in Cretan Legends». *Folklore Forum* vol. 10, núm 3 (1977): 16-19. Disponible a: <<https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/1646/10%283%2916-19.pdf?sequence=1>>. (Consulta 2 de juny de 2012)].
- Vuk Stefanović Karadžić (1935). *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima* [Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечма]. Belgrad: Štamparija Kraljevine Jugoslavije. [Primera edició 1818].
- Kazimierz Moszyński (1976). «Slavic Folk Culture». *A Vampires of the Slavs*, ed. Jan L. Perkowski. Cambridge, Mass.: Slavica, 1976, 185.
- Felix J. Oinas (1978). «Heretics as Vampires and Demons in Russia». *The Slavic and East European Journal*, vol. 22, núm. 4: 433-441.
- Jan L. Perkowski (2012). «El vampir folklòric búlgar». *L'Upir*, vol 4, núm, 31: 105-118. (Edició original 1992).
- Lauri Posti (1977). «Kerettilainen». *Dins de Kielenja kulttuurin kentalta: Professori Igor Vahrokselle hanen tayttiessiin 60 vuotta*. Lauri Posti et al. Helsinki: Neu vostoliittoinstituutti (Neuvostoliittoinstituutin Vuosikirja, 25).
- Pavel Nikolaevich Rybnikov (1910). *Pesni, sobrannye P. N. Rybnikovym* [Les cançons recollides per P. N. Rybnikov]. Vol. III. [Introducció de A. E. Gruzinski].
- *Slovar' r usskogo jazyka*. [Словарь русского языка]. Vol. II. (1892). Sankt Peterburg: Akademija Nauk.
- Sergei Aleksandrovich Tokarev (1957). *Religioznye verovanija vostochnoslavjanskix narodov XIX nacala XX v.* [Религиозные верования восточнославянских народов СТИХ начала XX в., Les creences religioses dels pobles orientals vers el principi del segle XX]. Moskva — Leningrad: AN SSSR [Acadèmia russa de ciències].
- [Max Vasmer (Макс Фасмер)] (2004). *Этимологический словарь Фасмера* [Diccionari etimològic de Vasmer]. [En línia]. Disponible a: <<http://vasmer.narod.ru>>. Consulta 1 de maig de 2012. [Versió en paper originalment publicada a Nova York el 1986].
- T. P. Vukanović (1976). «The Vampire». *A Vampires of the Slavs*, ed. Jan L. Perkowski. Cambridge, Mass.: Slavica, 1976, p. 201-234.
- A. V. Zapadov; G. P. Makogonenko, eds. (1950). *Russkaja proza XVIII veka* [La prosa rusa del segle XVIII]. Moskva — Leningrad: GIXL.
- Dmitry K. Zelenin (1927). *Russische (Ostslavische) Volkskunde*. Berlin-Leipzig: Walter de Gruyter.
- A. Zvonkov (1889). «Očerok verovanij krest'jan Elatomskogo uezda» [Assaig sobre les creences dels pagesos del districte d'Elatomsk]. *Etnografičeskoe obozrenie*, núm. 2.

El ňelapši (Zemplín, Eslovàquia)

Malgrat que Eslovàquia és un país eslau amb una tradició sobre vampirs equivalent a la d'altres de l'àrea amb parentius lingüístics, el cert és que els detalls són força desconeguts als Països Catalans. En gran part, aquesta situació ha estat motivada pel fet que els estudis sobre la temàtica estan disponibles bàsicament en eslovac. Un exemple n'és el treball de camp de Ján Mjartan (1902-1996) realitzat a Zemplín la primavera de 1949 i publicat l'any 1953 amb el títol «Vampírske poverý v Zemplíne» (La superstició sobre els vampirs a Zemplín) a la revista *Slovenský národopis* (Etnologia eslovaca). L'article disposa al final d'un resum en alemany i en rus –que és el que aquí s'ofereix – que sintetitza el conjunt de creences i pràctiques de tota la regió. Tots aquests trets no es donen alhora en cap lloc geogràfic concret. Zemplín és actualment el nom informal d'una regió de l'est d'Eslovàquia.

Els resultats de l'estudi de Mjartan mostren el terme *Ňelapši* com l'únic mot utilitzat per referir-se al vampir. Segons Jan Perkowski (1989: 103) l'etimologia no és gaire clara. Aquests filòleg el compara amb la forma caixúbia recollida a Wiele, a la Pomerània, *ňelap*, també amb el significat de vampir i que procediria d'un primer eslau *opy/irĩ*; i, de l'anàleg polonès recollit a Lublin *lapierz*. D'aquestes similituds conclou que el més probable és que *ňelapši* sigui una simple adaptació local del terme eslau per referir-se al vampir.

«A la regió de Zemplín s'ha conservat la creença popular que una persona morta pot tornar i causar dany als vius. Dins d'aquesta estructura de creença es troba un motiu típic de vampirs xuclant la sang de les persones i del bestiar, caure sobre ells i sufocar-los. Un ňelapši pot despoblar poblacions senceres. Du una plaga al bestiar i l'extermina completament. El ňelapši mata no només per mitjà de xuclar sang, sinó també amb una sola mirada. És capaç de tot el que pot ser vist des d'una atalaia, com una torre d'església.

És possible protegir-se del tipus habitual de ňelapši de la següent manera: en el seu taüt es col·loquen les seves pertinences i monedes, subornant-lo simbòlicament. Dins del seu nas, la boca, el taüt, al llarg del camí al cementiri, a prop i a dins de la tomba aboquen llavors de rosella o de mill. En el taüt es col·loquen herbes conjurades; i en temps més recents també posen objectes de culte cristians.

Quan duen un cadàver sospitós de ser un vampir fora de la casa, colpegen el fèretre contra el llindar, treuen fora primer cap, el col·loquen a la tomba d'una manera especial, etc. Si el cos del difunt no s'ha tornat rígid, si té dos rínxols en el seu cabell, si el seu rostre no s'ha tornat pàl·lid, si els seus ulls estan oberts, llavors vol dir que té dos cors i en conseqüència, dues ànimes.

El retorn del cos dels morts es pot impedir subjectant amb claus les seves robes, els cabells, o les extremitats al taüt. És especialment important travessar-li el cap o el cor amb una falca de ferro, una agulla de barret, o una estaca d'espí blanc, espí negre, o de roure. Aquest empalament es porta

Mapa d'Eslovàquia en llengua original on s'indica la regió de Zemplín.
 Font: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Slovakia_Zemplin.jpg>.
 Llicència GNU.

a terme abans de l'enterrament. Si malgrat això, el difunt retorna després de l'enterrament, l'exhumen; i, realitzen el mateix ritus sobre ell. Ells sostenen que un cadàver recentment exhumat apareix rubicund, crida, obre els seus ulls, i flueix la sang quan es penetra el cap o el cor. Aquestes qüestions es conserven a la tradició en diverses variants.

Després de l'enterrament, un altre cop prenen mesures cautelars: es renten les mans amb aigua, s'aferren al fogó, etc. El banquet fúnebre exerceix un paper similar. El foc també funciona com una mesura de precaució contra els vampirs, l'anomenat "foc nou" fet pel fregament de dos pals» (Mjartan 1953: 133).

David Digbeau

Referències

- Ján Mjartan (1953). «Vampírske poverý v Zemplíne». *Slovenský národopis*. Vol. 1: 107-134. [Bratislava: Slovenská Academia Viéd].
- Jan Perkowski (1989). *The Darkling. A treatise on Slavic vampirism*. Columbus, OH: Slavica Publishers.

L'UPIR

Butlletí de Cercle V

ISSN: 2014-2846

Edició: Josep Fígols i Francesc Casanova

Muntatge: JF&A

Correcció lingüística externa: Núria Ribas

Correspondència: contacte@cercle-v.org

www.cercle-v.org

